

MIROŚLAW HOFFMANN

KURHAN Z WCZESNEJ EPOKI ŻELAZA W PIŁĄGU, WOJ. OLSZTYN

Badania uszkodzonego kurhanu w Piłągu, gm. Morąg, stan. I, przeprowadzone zostały w lipcu 1986 r. przez Dział Archeologii Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie.

Ślady osadnictwa z wczesnej epoki żelaza w Piłągu stwierdzono już w 1897 r., kiedy to A. Bezenberger zlustrował kilka zniszczonych kurhanów¹. W 1928 r. W. Gaerte podczas badań powierzchniowych odkrył w rejonie Piłąga jeden kurhan². Lokalizacja omawianego obiektu ustalona została w maju 1985 r. podczas badań weryfikacyjnych, przeprowadzonych przez autora sprawozdania. Badany obiekt stanowił najprawdopodobniej ostatni zachowany element zniszczonego już cmentarzyska kurhanowego.

Kurhan położony jest około 500 m na SW od zabudowań leśniczówki Strzała, w oddziale 208a lasów należących do Nadleśnictwa Dobrocin, Obręb Ponarzyny. Obiekt rysował się w terenie jako regularne, koliste w planie wyniesienie o średnicy 11 m i maksymalnej wysokości do 1,2 m. W południowym skraju centralnej partii kurhanu znajdowało się wydłużone po linii W–E wgłębienie, stanowiące prawdopodobnie ślad po wykopie sondażowym, wykonanym zapewne przez Gaertego³.

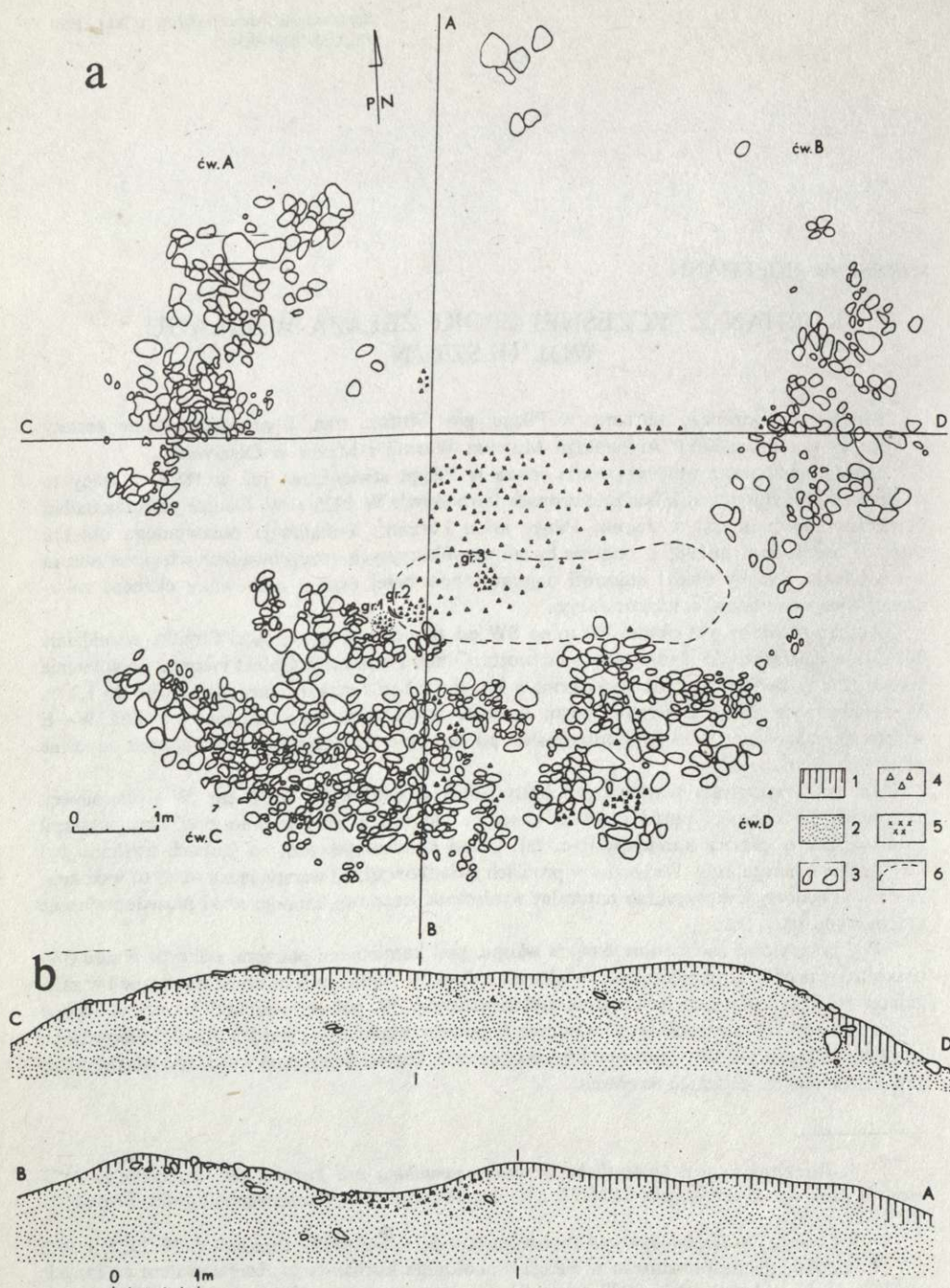
Kurhan przykrywała warstwa próchnicy leśnej o miąższości 10-30 cm. W południowej, zachodniej i wschodniej partii obiektu, w spągu humusu i bezpośrednio pod nim, wystąpił jednowarstwowy płaszcz kamienny (ryc. 1a). Układ kamieni płaszcza na stokach kurhanu był niejednorodny i nieregularny. Widoczny w profilach świadków układ warstw jądra obiektu wskazuje, że do jego budowy wykorzystano naturalne wyniesienie terenowe, którego stoki prawdopodobnie uformowano (ryc. 1b).

Pod południowo-zachodnim skrajem wkopu, pod kamieniami płaszcza, odkryto *in situ* dwa uszkodzone pochówki popielnicowe. Większość zabytków ruchomych odkryto w wkopie i w zalegającej na jego krawędziach warstwie wybierzyskowej. W północno-zachodniej części wkopu znaleziono również nieznacznie rozwleczone fragmenty popielnicy i bardzo słabo zachowanego „popiołu kostnego”, które oznaczono jako pochówek 3. Materiał zabytkowy wystąpił sporadycznie również w innych częściach kurhanu.

¹ A. Bezenberger, *Ordentliche Generalversammlung und Sitzung am 19 November 1897. Bericht über das Geschäftsjahr 1896/97*, „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia”, t. 21:1900, s. 294.

² J. Crome, *Ausgrabungen und Besichtigungen im Jahre 1928*, „Prussia”, t. 28:1928, s. 382.

³ Podobne do zanotowanego w Piłągu uszkodzenia kurhanów zaobserwowałem na innych, wizytowanych w latach 1927-1928 przez W. Gaertego cmentarzyskach, m. in. w Pomorowie i w Boguchwałach, woj. Olsztyn. Obiekty te łączy ponadto usytuowanie wkopów w miejscach, gdzie teoretycznie należało się spodziewać komory grobowej, a więc w centralnych i południowych partiach kurhanów.

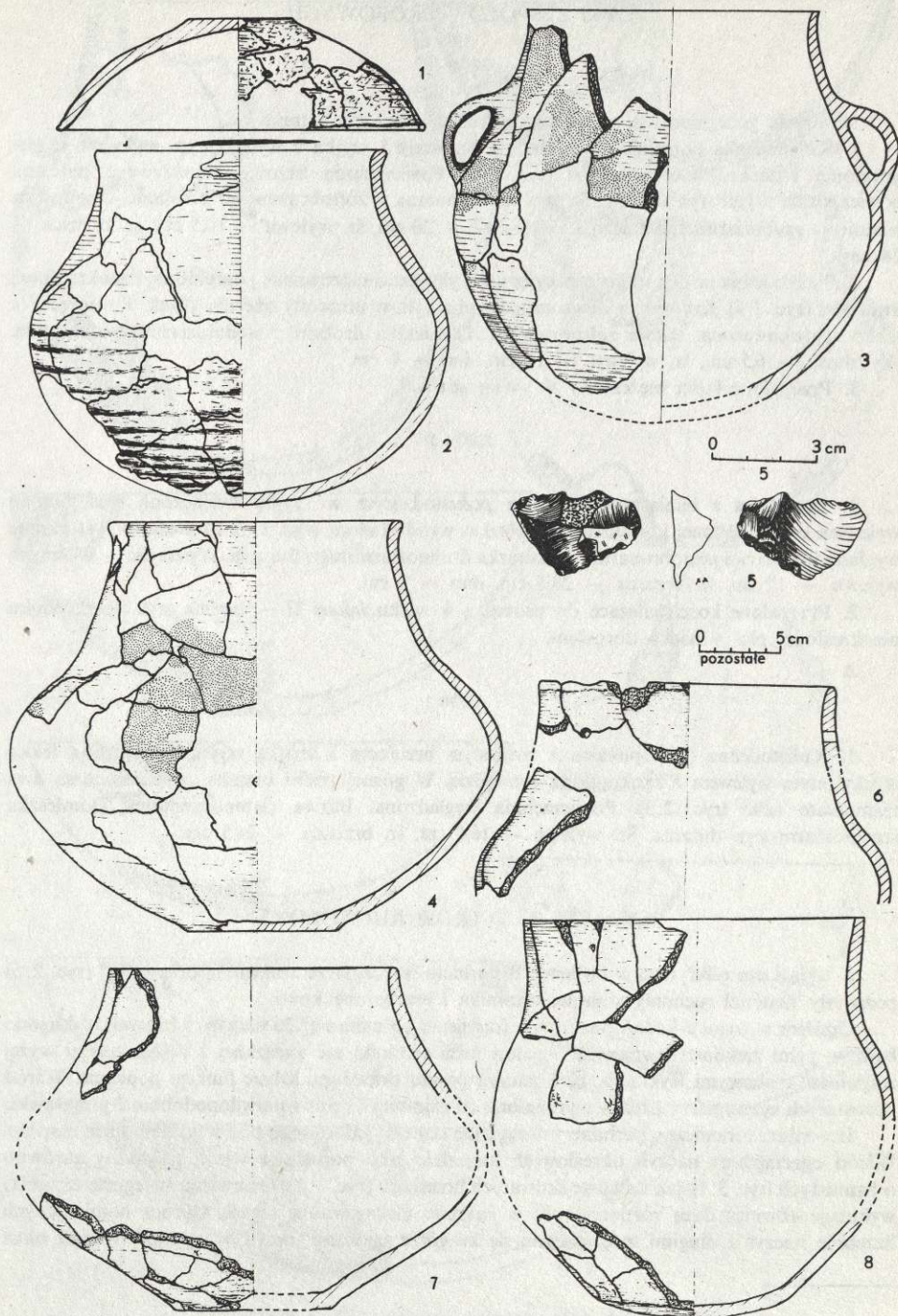

Ryc. 1. Piłaż, woj. Olsztyn stan. I

a – plan kurhanu; b – przekroje kurhanu. Legenda: 1 – próchnica leśna; 2 – całec; 3 – kamienie; 4 – ceramika; 5 – przepalone kości; 6 – granica wkopu

Rys. A. Hoffmann (wg J. Bandury)

a – Plan of the barrow; b – Section of the barrow; 1 – forest humus; 2 – primary ground; 3 – stones; 4 – pottery; 5 – cremated bones; 6 – limits of the ditch

Ryc. 2. Piłąg, woj. Olsztyn, stan. I

1, 2 – grób 1; 3 – grób 3; 4 – grób 2; 5 – zabytek krzemienny z ćwiartki B; 6-8 – ceramika z wkopu

Rys. A. Hoffmann

1, 2 – grave 1; 3 – grave 3; 4 – grave 2; 5 – flint artifact from quarter B; 6-8 – pottery from the ditch

OPIS ZESPOŁÓW GROBOWYCH

GRÓB 1

Stanowiła go zgnieciona popielnica przykryta odwróconą misą.

1. Kulistodenna popielnica z baniastym brzuścem i szyjką z wychylonym wylewem o pogrubionej i zaokrąglonej krawędzi (ryc. 2:2). Powierzchnia brzuśca obmazywana palcami, powierzchnia szyjki wygładzona. Barwa szarobrunatna z żółtobrazowymi plamami. Domieszka średnio- i gruboziarnistego tłucznia. Wysokość — 20 cm, śr. wylewu — 16,5 cm, śr. brzuśca — 24 cm.

2. Płaskodenna misa z lekko rozchylonym wylewem o nieznacznie pogrubionej i zaokrąglonej krawędzi (ryc. 2:1). Krawędź wylewu zaopatrzona była w utracony obecnie guzek. Powierzchnia lekko schropowacona. Barwa żółtobrunatna. Domieszka drobno- i średnioziarnistego tłucznia. Wysokość — 6,5 cm, śr. wylewu — 21 cm, dno — 6 cm.

3. Przepalone kości mężczyzny w wieku *adultus*⁴.

GRÓB 2

1. Popielnica z baniastym brzuścem przechodzącym w szyjkę zwieńczoną wychylonym wylewem o zaokrąglonej krawędzi. Dno płaskie, wyodrębnione (ryc. 2:4). Powierzchnia starannie wygładzona. Barwa jasnobrunatna. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Wysokość — 24 cm, śr. wylewu — 17 cm, śr. brzuśca — 28,5 cm, dno — 9 cm.

2. Przepalone kości należące do osobnika w wieku *infans II* — *iuvenis* oraz do osobnika nieokreślonej płci w wieku dorosłym.

GRÓB 3

1. Kulistodenna (?) popielnica z baniastym brzuścem i krótką szyjką zakończoną lekko wychylonym wylewem z zaokrągloną krawędzią. W górnej partii brzuśca umieszczone są dwa taśmowate ucha (ryc. 2:3). Powierzchnia wygładzona. Barwa ciemnobrunatna. Domieszka średnioziarnistego tłucznia. Śr. wylewu — 16,5 cm, śr. brzuśca — 24,5 cm.

ANALIZA ZABYTKÓW RUCHOMYCH

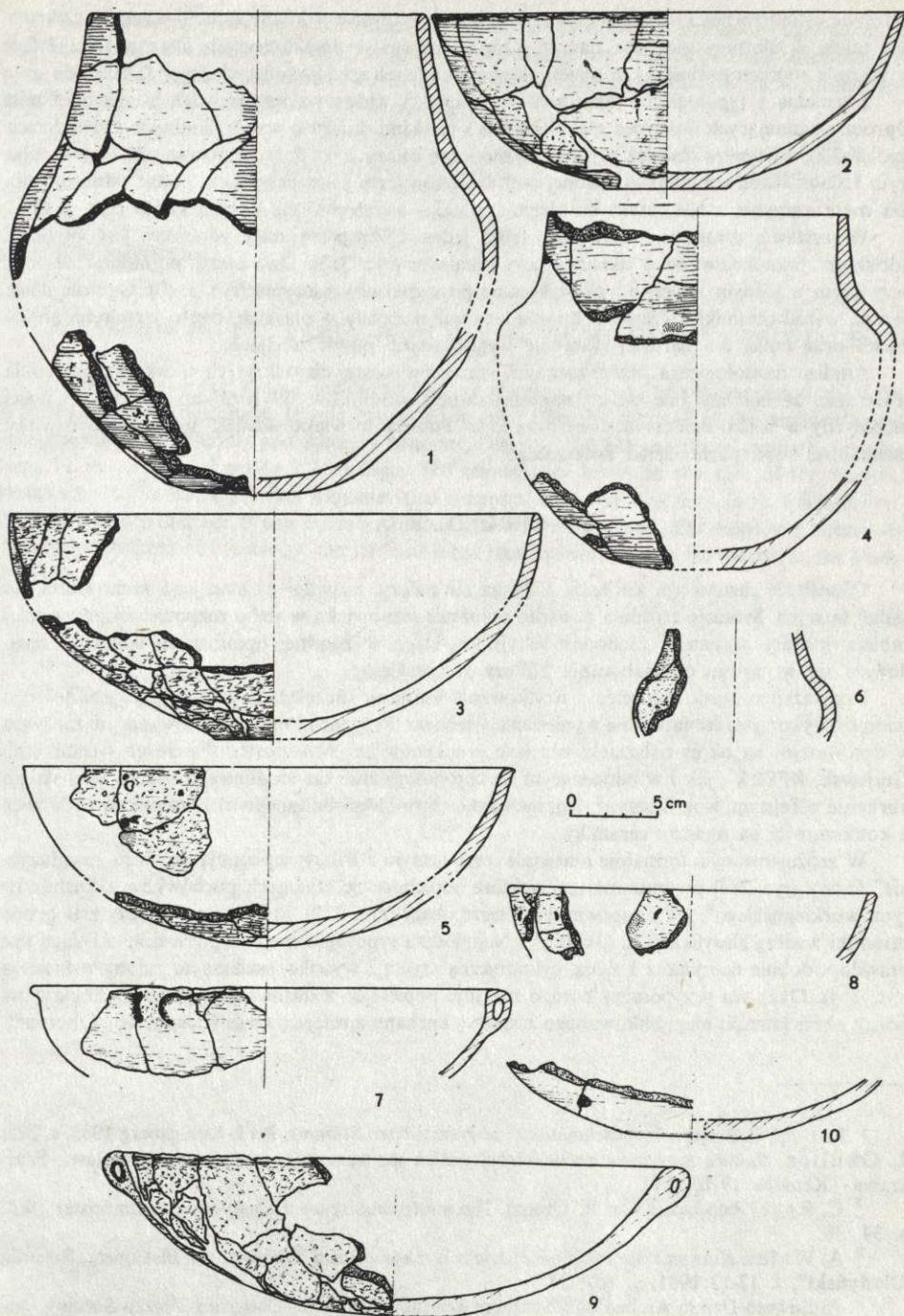
Z wyjątkiem odkrytego w ćwiartce B kurhanu łuszczenia ze zmienioną orientacją⁵ (ryc. 2:5) pozostały materiał ruchomy stanowi ceramika i przepalone kości.

Ogółem w wyniku badań pozyskano fragmenty co najmniej 26 naczyń, z których wyklejono bądź w pełni zrekonstruowano 12. Analiza form ceramiki nie związanej z wydzielonymi wyżej zespołami grobowymi wykazała, że 6 naczyń pełniło prawdopodobnie funkcję popielnic. Wśród pozostałych egzemplarzy naczyń wyróżniono co najmniej 11 mis i prawdopodobnie 2 przystawki.

Inwentarz ceramiczny kurhanu z Piłąga nie stanowi jednolitego pod względem form zespołu. Wśród egzemplarzy naczyń określonych formalnie jako popielnice występują okazy zarówno o baniastych (ryc. 3:1), jak i dwustożkowatych brzuścach (ryc. 2:7). Omawiana kategoria ceramiki wykazuje również dużą różnorodność w zakresie uformowania szyjek. Oprócz dominujących liczebnie naczyń z długimi, zwężającymi się ku górze szyjkami (ryc. 2:6) wystąpił również okaz

⁴ Analizę antropologiczną materiałów osteologicznych z Piłąga przeprowadził dr A. Florkowski z Zakładu Antropologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

⁵ Oznaczenie i rysunek zabytku krzemienego wykonał mgr M. Marciniak z Muzeum Regionalnego w Brodnicy.

Ryc. 3. Piłąg, woj. Olsztyn, stan. I

1-4, 6, 7, 9, 10 – ceramika z wkopu; 5, 8 – ceramika z płaszczu kamiennego z ćwiartki D

Rys. A. Hoffmann

1-4, 6, 7, 9, 10 – pottery from the ditch; 5, 8 – pottery from the stone cover of quarter D

o prawie cylindrycznej, krótkiej szyjce (ryc. 3:4). Akcentowana tu różnorodność ceramiki czytelna jest także w uformowaniu den naczyń. Oprócz kulisto- i płaskodennych okazów (ryc. 2:2,4) w zespole reprezentowane są również naczynia o dnach płaskokulistych (ryc. 2:8).

Formalna i typologiczna niejednorodność ceramiki widoczna jest również w zestawie mis. Oprócz dominujących ilościowo głębokich mis z płaskimi dnami o wyodrębnionych krawędziach (ryc. 3:2,3), występują również płytkie, kulistodenne okazy (ryc. 3:5) często zaopatrzone w ucha (ryc. 3:7,9). Wśród ceramiki określonej pod względem form jako przystawki godne odnotowania jest małe naczynie z baniastym brzuścem i z lekko wyodrębnioną nasadą szyjki (ryc. 3:6).

W zestawie ceramikami z kurhanu, tylko jeden egzemplarz misy zdobiony jest płytkimi odciskami paznokciowymi w układzie horyzontalnym (ryc. 3:8). Dwa okazy posiadały otworki, przy czym w jednym z nich otwór wykonano po wypaleniu naczynia (ryc. 3:10). Ogólnie rzecz biorąc, wśród ceramiki z Piłąga dominują liczebnie naczynia o płaskich, często wyodrębnionych dnach oraz mniej lub bardziej starannie wygładzonych powierzchniach.

Analiza morfologiczna przemieszanych szczątków kostnych odkrytych w wkopie pozwoliła stwierdzić, że należały one do co najmniej dwóch osobników. Wyróżniono przepalone kości mężczyzny w wieku *adultus-maturus* oraz kości kobiety w wieku *adultus*. Wydzielono również przepalone kości pochodzenia zwierzęcego.

CHRONOLOGIA

Określenie chronologii kurhanu z Piłąga nie należy, z uwagi na stan jego zachowania, do zadań łatwych. Sytuację utrudnia ponadto położenie stanowiska w słabo rozpoznanej, zachodniej rubieży kultury kurhanów zachodniobałtyjskich, która w zgodnej opinii wielu badaczy⁶ znajdowała się w zasięgu oddziaływania kultury pomorskiej.

Rozważań o czasie założenia i użytkowania kurhanu nie ułatwia również fakt, że do jego budowy wykorzystano naturalne wyniesienie terenu. Przypadki takie zanotowano już zarówno w datowanym na okres halstački obiekcie z miejscowości Marino (b. Preussisch Arnau), raj. Gurjewsk, RFSRR⁷, jak i w odnoszącym się chronologicznie do środkowego okresu lateńskiego kurhanie z Tejstym, woj. Olsztyn⁸. Rozważania o chronologii badanego obiektu oparte będą więc z konieczności na analizie ceramiki.

W zróżnicowanym formalnie materiale ceramicznym z Piłąga występują zarówno „postłużycie” formy (ryc. 2:4) przypominające niektóre popielnice ze starszych pochówków z kurhanów typu workiejmskiego⁹, jak i zapewne późniejsze okazy (ryc. 2:2), które wiązać należy z II grupą ceramiki według klasyfikacji Ł. Okulicz¹⁰. Najmłodszą typologicznie formą ceramiki z Piłąga jest prawdopodobnie naczynie z krótką, cylindryczną szyjką i wysoko osadzonym załomem brzuśca (ryc. 3:4). Okaz ten przypomina bardzo niektóre popielnice z datowanego przez C. Engla¹¹ na późny okres lateński niepublikowanego zespołu z kurhanu z miejscowości Kiewry, woj. Olsztyn¹².

⁶ Por. np. C. Engel, *Vorgeschichte der altpreussischen Stämme*, Bd I, Königsberg 1935, s. 225; Ł. Okulicz, *Kultura kurhanów zachodniobałtyjskich we wczesnej epoce żelaza*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970, s. 91.

⁷ C. Engel (bearbeitet von R. Grenz), *Typen ostpreussischer Hügelgraber*, Neumünster 1962, s. 34, 38.

⁸ A. Waluś, *Kurhan z wczesnej epoki żelaza w miejscowości Tejstymy, gm. Biskupiec*, „Rocznik Olsztyński”, t. 12-13: 1981, s. 107, 112.

⁹ Archiwum Działu Archeologii Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie. Teczka Surajny, gm. Miłakowo, woj. Olsztyn.

¹⁰ Okulicz, *op. cit.*, s. 32.

¹¹ Engel, *Vorgeschichte...*, s. 342.

¹² Archiwum Działu Archeologii Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie. Teczka Kiewry, gm. Świątki, woj. Olsztyn.

Opierając się na powyższych rozważaniach, badany kurhan datować należałoby ogólnie na III fazę rozwoju epoki kurhanowej wg C. Engla¹³. W obowiązującym obecnie podziale chronologicznym obiekt z Piłąga odnieść można do II fazy rozwojowej kultury kurhanów zachodniobałtyjskich¹⁴, a więc do wczesnego okresu lateńskiego.

Muzeum Warmii i Mazur
w Olsztynie

MIROSLAW HOFFMANN

A BARROW OF THE EARLY IRON AGE AT PIŁĄG, OLSZTYN PROVINCE

The barrow at Piłąg, Morąg commune, Olsztyn province, lies on the western periphery of the West Baltian Barrow culture. It was excavated in July, 1986, by the staff of the Archaeological Department of the Warmia and Mazury Museum, Olsztyn. The barrow was of regularly circular plan, 11 m across and up to 1.2 m high. The sequence of layers in the core of the barrow, observable in the baulk profiles, indicates that a natural elevation was used in its construction. Despite a heavy damage, 3 urn burials, 2 *in situ*, have been recorded. The recovered pottery is varied both in form and typology. On its basis it has been possible to date the barrow to the Early La Tène.

¹³ Engel, *Vorgeschichte* ..., s. 226-227.

¹⁴ Okulicz, *op. cit.*, s. 102-103.

